

Mojca Dolinar,
Zavod RS za šolstvo

Razvijanje digitalnega državljanstva na razredni stopnji

IZVLEČEK: Razvoj digitalnega državljanstva na razredni stopnji poteka v avtentičnih razrednih situacijah. Načrtovane dejavnosti se organizirajo z didaktičnimi strategijami, učnimi metodami in oblikami, ki omogočajo veliko pogovora, sodelovanja in vživljanja v zgodbe otrokovega vsakdana. S pogovorom razjasnjujejo vrednote, izražajo občutja in čustva, učenci se soočajo z moralnimi dilemami ter nasprotnimi stališči. Z izbiranjem raznolikih, tudi priložnostnih dejavnosti, učenci ozaveščajo ravnanja s področja Prisotnosti na spletu, Dobrega počutja na spletu in dolžnosti ter odgovornosti, ki nam jih prinaša področje Pravice na spletu. Pri pouku se priporoča uporaba demonstracije primerov, igra vlog, simulacije ipd.

Rezultati raziskave Eurobarometer 2018, ki je bila izvedena med odraslimi državljani Republike Slovenije, so pokazali slabo poznavanje področja digitalnega državljanstva in prepoznavanja lažnih novic. Rezultati ankete Digitalno državljanstvo na razredni stopnji (2021), ki je bila izvedena v okviru študijskega srečanja za učitelje razrednega pouka 2021, pa je pokazala, da večina učiteljev, ki so izpolnili anketo, meni, da se z učenci pogosto pogovarjajo o vsebinah digitalnega državljanstva in da učenci prepoznajo lažne novice. Ker je področje digitalnega državljanstva danes aktualna tema, smo v prispevku prikazali sistematičen pristop k razvoju področja digitalnega državljanstva na razredni stopnji.

Ključne besede: izobraževanje za digitalno državljanstvo na razredni stopnji, prisotnost na spletu, dobro počutje na spletu, pravice na spletu, metode in strategije za razvoj digitalnega državljanstva

Developing Digital Citizenship at the Primary Level

Abstract: The development of digital citizenship at the primary level takes place in authentic classroom situations. Planned activities are organized using didactic strategies, teaching methods and forms that allow for a great deal of conversation, cooperation and empathy with the stories of the child's daily life.

Through conversation we clarify values, express feelings and emotions, and pupils are confronted with moral dilemmas and opposing views. By selecting diverse activities, some of them informal, the pupils become aware of behaviours relating to the domains Being Online, Well-Being Online, and of the duties and responsibilities encompassed within the domain Rights Online. It is recommended that lessons include a demonstration of examples, role play, simulations, etc.

The results of the Eurobarometer 2018 survey, which was conducted among adult citizens of the Republic of Slovenia, have revealed poor knowledge of digital citizenship and poor recognition of fake news. The results of the survey Digital Citizenship at the Primary Level/Digitalno državljanstvo na razredni stopnji (2021), which was conducted during an academic meeting of class teachers in 2021, have shown that most of the teachers who filled in the survey feel that they often talk about digital citizenship contents with their pupils and that their pupils recognize fake news. As digital citizenship is currently a topical subject, the article presents a systematic approach to developing digital citizenship at the primary level.

Keywords: digital citizenship education at the primary level, Being Online, Well-Being Online, Rights Online, methods and strategies for the development of digital citizenship

Uvod

»Kdo sem jaz, mali državljani in kaj lahko storim za boljši jutri naše skupnosti?« je vprašanje, ki se nam zastavi, ko razmišljamo o naslovni temi. Izkušveni svet otrok in odraslih je danes precej drugačen, kot je bil v devetdesetih letih prejšnjega stoletja. Družbene spremembe pod vplivom tehnološkega razvoja so prodrle v vse pore življenja. Digitalni svet je postal vzporedna virtualna resničnost naše družbe. Obstoječim pravilom v fizični družbi se pridružujejo pravila digitalne družbe, s katerimi si prizadevamo razviti proaktivnega in odgovornega državljanja, tako v fizičnem kot virtualnem svetu. Ob tem poskušamo razvijati in ohranjati empatijo, človečnost in humanost. Pedagogika izobraževanja za digitalno državljanstvo je novonastajajoča veda, prav tako kot medij, ki jo ustvarja.

Izobraževanje za digitalno državljanstvo

V okviru mednarodnega projekta Izobraževanje za digitalno državljanstvo je Svet Evrope v sodelovanju z Zavodom RS Slovenije želel približati tematiko evropskega državljanja, ki je del sodobnega sveta in digitalne družbe. K sodelovanju v projekt je bilo v

šolskem letu 2019/2020 povabljenih 10 slovenskih šol, ki so pridobile in širile znanje, razvijale dobro prakso in gradile mrežo evropskih šol v prizadevanju širjenja vedenj s področja digitalnega državljanstva.

Slika 1: Učenje preko ustvarjalnosti na OŠ Žetale v okviru projekta Izobraževanje za digitalno državljanstvo 2020. (Vir: <https://sites.google.com/a/sola-zetale.si/izobrazevanje-za-digitalno-drzavljanstvo/aktivnosti-1/ucenje-in-ustvarjalnost-v-soli>, 12. 9. 2021)

Iz naslednjega projektnega utrinka je moč zaznati trenutek, v katerem se je učiteljica Matejka pri delu z učenci zavedala, da učence uči o varnem obnašanju na spletu, vendar to v vsakdanu ne živi zares.

»Ko smo pri pouku uporabili novo spletno aplikacijo za deljenje vsebin, sem se zamislila o nastavitvah zasebnosti pri učencih. Pomislila sem, otroke učimo zaščite z geslom in druga vprašanja o varnosti na spletu, ne razmišljamo pa o tem, da bi z učenci zaščitili osebne podatke pri delu z digitalno tehnologijo, ki jo uporabljamo v učilnici. Tako smo preverili nastavitve zasebnosti v aplikaciji in razložila sem jim o dovoljenjih in kako jih spremenijo. Povedala sem jim, da to lahko storijo sami, kadar koli se prijavijo v aplikacijo in da naj večkrat preverijo, ker se nastavitve s posodobitvami spreminjajo. Pogovarjali smo se o digitalni varnosti in kako biti odgovoren uporabnik spletnih storitev.«

Matejka P., 3. r. OŠ,
Projekt Izobraževanje za digitalno državljanstvo

Učence vzgajamo v proaktivne in odgovorne državljane kot starši ali učitelji z lastnim zgledom in dejavnim delovanjem. Digitalno državljanstvo razvijamo preko dejavnosti, s katerimi ozaveščamo ravnanja, ki so povezana v tri sklope: Prisotnost na spletu, Dobro počutje na spletu ter dolžnosti in odgovornosti, ki jih imamo s Pravicami na spletu (Council of Europe, 2018).

Področja razvoja digitalnega državljanstva na razredni stopnji s primeri vodenja pogovora

Področje **Prisotnosti na spletu** obsega vsebine, o katerih se z učenci pogovarjamo, npr. *kaj počnete na spletu, ali veste, kako učinkovito uporabljati brskalnik in vrednotiti podatke, koliko časa porabite za domače naloge na spletu, koliko časa porabite za raziskovanje novih portalov, npr. spletnega muzeja ipd.* Učenci naj pripovedujejo, kakšne vsebine ustvarjajo in delijo na spletu. Ob razgovoru spremljajmo, ali so dobri poslušalci in opazovalci, ki zmorejo razumeti stališče drugih ljudi, ter jih k temu usmerjamo.

V okviru **Dobrega počutja na spletu** se z učenci pogovarjamo npr. *ali si znate vzeti premor pri uporabi digitalne tehnologije (v razredu in v družini), ali znate pravilno uravnovežiti dejavnosti neposrednega stika z ljudmi in virtualnega stika ipd.* Pogovarjamo se o stvareh, ki jih vznemirijo na spletu, in o tem, v katerih spletnih skupinah sodelujejo in kaj je njihova osrednja tema (igre, moda, igralci ...) ter o tem, koliko časa preživijo s prijatelji neposredno in koliko na daljavo.

V tretje poglavje **Pravice na spletu** spadajo pogovori o tem npr. *kako odgovorno in etično uporabljate splet, katerih informacij o sebi ne smete deliti, kaj vas na spletu moti in kaj bi predlagali, da bi se izboljšalo ipd.* Pogovarjamo se, kje in kako iščemo svoje informacije in novice ter ali so zmožni razlikovati med zanesljivimi in nezanesljivimi spletnimi informacijami. Ob razpravi jih podpremo s potrebnimi znanji in ravnanji.

Metode in strategije za razvoj digitalnega državljanstva

Iz primera razmišljanja učiteljice Matejke je razvidno, da je treba znanja o digitalnem državljanstvu, ki jih razvijamo, tudi »aktivno živeti« pri uporabi sodobne tehnologije. Vsebine digitalnega državljanstva razvijamo z različnimi učnimi metodami (Council of Europe, 2019). Delo z učenci lahko organiziramo z didaktičnimi strategijami, kot so sodelovalno učenje, raziskovalno učenje z odkrivanjem ali interdisciplinarno projektno delo. Digitalno državljanstvo razvijamo postopno z učnimi metodami, ki omogočajo veliko pogovorov, izražanja mnenj, soočanja mnenj in vživljanja v zgodbe. Učenje lahko poteka z demonstracijo primerov, iger vlog, simulacij, povabljenih gostov, študij primerov ... To so lahko vodene razprave in diskusije s celim razredom, lahko so pogovori v majhnih skupinah.

Poglejmo, kako lahko znanja o digitalnem državljanstvu razvijamo postopno na razredni stopnji:

1. Pri razvijanju digitalnega državljanstva začenjamo z vsebinami, s katerimi preko **pogovora razjasnujemo vrednote**: ob nastali situaciji učitelj spodbuja učence, da spregovorijo o svojih stališčih/ vrednotah v zvezi z nastalim položajem in ob tem ozaveščajo občutljivost za moralna vprašanja.
Primer: V razredu se pogovarjamo o fotografijah/ slikah, ki so jih učenci prilepili k raziskovani temi o življenju ljudi nekoč in danes. Pogovor vodimo preko vprašanj npr. *kaj predstavlja prilepljena fotografija/slika, kdo je fotografijo posnel, ali je dovolil, da jo uporabiš, ali je kdo uporabil fotografijo, ki jo je našel na spletu, ali je zraven naveden vir, kje in kdaj je bila vzeta, ali poznate spletne strani za brezplačne fotografije, kako jih lahko poiščemo ipd.*
2. Na primerih iz vsakdanjega življenja učenci pridobivajo konkretne izkušnje o tem, kako se soočati z **moralnimi dilemami v razpravah**. Ob tem prihaja do spoznavnega konflikta, ki omogoča izboljšanje moralnega sklepanja in presojanja.
Primer: Med odmorom se med učenci razvije pogovor o vključevanju posameznikov v skupine družabnih omrežij. Tema je občutljiva, zato učitelj vodi pogovor preko mnogih vprašanj, kot so: *katere vsebine iščete na spletu; ali vam pri tem pomagajo starši; kaj vas zanima; s kom klepetate; katere skupine so vam zanimive; ali starši vedo, kje sodelujete; ali je prav, da starše seznanim s svojimi aktivnostmi na spletu; zakaj je dobro, da starši vedo, kaj počnete na spletu ipd.* Prav tako lahko izkoristimo primer lažne novice, da ob njej učitelj vodi pogovor z vprašanji, kot so: *kaj sporoča novica; ali je vsebina verjetna; ali je vir zanesljiv; ali je znan avtor spletne strani; poznate še kak primer lažne novice, ki se je širila na spletu ipd.*
3. S **pogovorom o nasprotnih stališčih** se učenci soočajo z različnimi stališči o problemu; z različnih vidikov – vlog: individualni opredelitvi sledi skupinsko razvrščanje, pri čemer razvijamo kritično mišljenje in razumevanje širšega konteksta problema.
Primer: V razredu bodo učenci raziskovano temo predstavili z animacijo. Med skupinami se je razvil pogovor o uporabi aplikacij. Eni zagovarjajo izdelavo animacije s PowerPointom, drugi z Movie Makerjem. Učitelj vodi pogovor preko vprašanj: *kaj želite predstaviti z animacijo; ali vam izbrana aplikacija to omogoča; kakšna je prednost Powerpointa in kakšna Movie Makerja; ali lahko z obema izdelamo, kar želimo; kaj menite, da je boljše za predstavitev vaše teme ipd.*
4. Probleme in konflikte rešujemo z **izkustveno zasnovanim pristopom**, tako da učenci najprej pojasnijo občutke in čustva, šele nato sledi kognitivna analiza vsebine.

Primer: Učenci se pogovarjajo o fotografijah, ki so jih posneli na šolskem izletu. Med pogovorom ena od učenk izrazi nestrinjanje s pojavnostjo na fotografijah. Učitelj vodi pogovor naprej v smislu *kdo je rad na fotografijah; kako se počutite, ko se vidite na fotografiji; ali se morajo vsi radi fotografirati; ali upoštevamo željo tistih, ki tega ne želijo; kaj lahko storimo, da bomo vsi zadovoljni* ipd.

- Vsebine rešujemo tudi z **akcijskim pristopom** ali uvajanjem v vrednostno pomembne akcije, kot so igre vlog, simulacije, komentarji, oglasi, peticije, prostovoljstvo ipd.

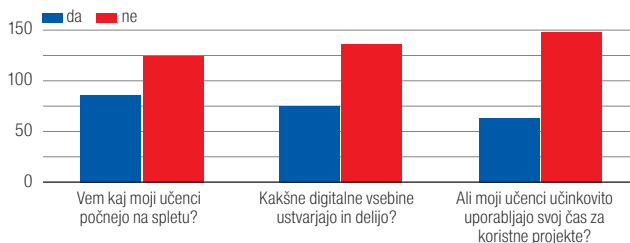
Primer: Ob tednu otroka izpeljemo interdisciplinarno projektno delo zbiranja igrač za otroke iz socialno šibkejših družin. Učenci se seznanijo s humanitarno organizacijo, ki smo jo povabili k sodelovanju. V nadaljevanju podajo ideje, izberejo najbolj iskriko, naredijo načrt dela, pripravijo spletno povabilo, zbirajo igrače, jih izročijo humanitarni organizaciji ter se ob zaključku spletno zahvalijo v promocijskem videoposnetku, ki ga objavijo na šolski spletni strani in spletni strani humanitarne organizacije.

Zapisani primeri prikazujejo nekaj idej, kako z učenci pristopamo k sistematičnemu razvijanju digitalnega državljanstva na razredni stopnji v avtentičnih situacijah, ki se zgodijo v naših razredih.

Rezultati ankete o poučevanju digitalnega državljanstva na razredni stopnji

V nadaljevanju predstavljamo rezultate ankete Digitalno državljanstvo na razredni stopnji (2021), v kateri je sodelovalo 206 učiteljev v okviru delavnice na študijskih srečanj za učitelje razrednega pouka 2021.

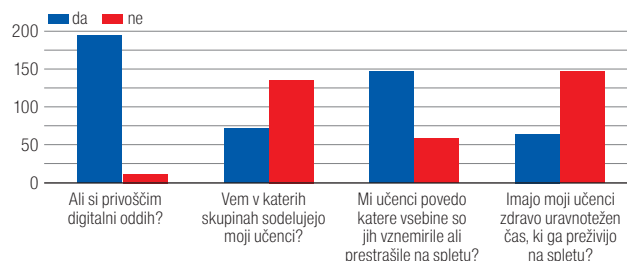
V anketi smo pridobili mnenja učiteljev s področja Prisotnosti na spletu, kjer smo z vprašanji preverjali dostop in vključenost, učenje in ustvarjalnost ter medijsko in informacijsko pismenost.

Slika 2: Prvo področje: Prisotnost na spletu (Vir: <https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLScB-RNIGe4LzLjGIXHsmjK8FNquAh5sn5L1KEctByZEurS3xQ/viewform>, 16. 10. 2021)

Od vseh anketiranih kar 43 % učiteljev meni, da vedo, kaj njihovi učenci počno na spletu; 64 % jih meni, da ne poznajo digitalne vsebine, ki jih učenci ustvarjajo in delijo, in 31 % učiteljev meni, da učenci uporabljajo svoj čas za koristne projekte.

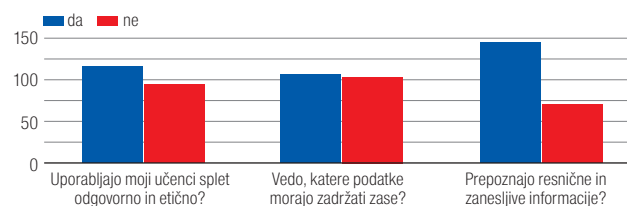
Z vprašanji s področja Dobrega počutja na spletu smo želeli pridobiti mnenja učiteljev o etiki in empatiji, zdravju in dobrem počutju ter e-prisotnosti in komunikaciji.

Slika 3: Drugo področje: Dobro počutje na spletu (Vir: <https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLScB-RNIGe4LzLjGIXHsmjK8FNquAh5sn5L1KEctByZEurS3xQ/viewform>, 16. 10. 2021)

Le 5 % učiteljev meni, da si ne privoščijo digitalnega oddiha; 35 % učiteljev meni, da poznajo vključenost učencev v spletne skupine; 72 % učiteljev meni, da jim učenci zaupajo, katere vsebine so jih vznemirile ali prestrašile na spletu; 69 % učiteljev meni, da učenci nimajo zdravo uravnoveženega časa, ki ga preživijo na spletu.

Na področju Pravic na spletu smo anketirancem zastavili vprašanja o aktivnem sodelovanju, pravicah in dolžnostih, zasebnosti in varnosti ter ozaveščenosti potrošnika.

Slika 4: Tretje področje: Pravice na spletu (Vir: <https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLScB-RNIGe4LzLjGIXHsmjK8FNquAh5sn5L1KEctByZEurS3xQ/viewform>, 16. 10. 2021)

Učitelji v 56 % odgovorov menijo, da učenci uporabljajo splet odgovorno in etično; 52 % učiteljev meni, da učenci vedo, katere podatke morajo zadržati zase in 86 % učiteljev meni, da učenci prepoznajo resnične in zanesljive informacije.

Ob zaključku smo učitelje povprašali po njihovem osebnem mnenju, koliko se z učenci pogovarjajo o vsebinah digitalnega državljanstva. 45 % učiteljev meni, da se pogovarjajo dovolj, 27 % jih meni, da se z učenci

Slika 5: Plakat Digitalno državljanstvo (dostopen na QR)

pogovarjajo veliko in 28 % učiteljev meni, da je treba v razredu nameniti več pogovora temam digitalnega državljanstva.

Sklep

Navkljub visokemu odstotku učiteljev, ki menijo, da učenci dobro prepoznajo resnične in zanesljive informacije, je ta spretnost tista, kjer bi bilo potrebno veliko sistematičnega dela tako pri učenju preverjanja vsebin kot virov informacij, saj se pravi rezultati pokažejo v daljšem časovnem obdobju. Po raziskavi Eurobarometra (Evropska komisija, 2018), ki je zajela 1002 državljana Republike Slovenije, je le 12 % vprašanih izrazilo, da zanesljivo prepoznajo lažno novico. Pozornost velja nameniti tudi rezultatu o digitalnem oddihu, pri katerem le 5 % učiteljev meni, da si ga privoščijo. To ravnanje je treba ozaveščati, saj nenehna prisotnost rabe pametnih telefonov, računalnikov in spleta posamezniku otežuje ohranjanje zdravega ravnovesja med fizičnim in virtualnim okoljem.

V zaključku bi poudarili, da 45 % učiteljev meni, da se z učenci dovolj pogovarjajo o raznolikih vsebinah digitalnega državljanstva. Vendarle je čas, ki ga namenjamo pogovoru o varnosti, etiki in navadam na spletu, vedno prekratek, zato naj zaključimo z mnenjem 28 % učiteljev, da je treba več pogovora v razredu nameniti temam digitalnega državljanstva in upamo, da bomo tem vsebinam znali odmeriti pravi čas in prostor, ki ga potrebujejo naši učenci.

Viri in literatura

Council of Europe (2018). A Conceptual Model. Pridobljeno s <https://www.coe.int/en/web/digital-citizenship-education/a-conceptual-model>.

Digital citizenship education. Overview and new perspectives. (2019). Council of Europe. Strasbourg: Strasbourg Cedex.

Digitalno državljanstvo na razredni stopnji (2021). Anketni vprašalnik na študijskem srečanju za učitelje razrednega pouka 2021. Pridobljeno s <https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLScB-RNIGe4IzLjGIXHsmjK8FNQuAh5sn5L1KEctByZEurS3xQ/viewform>.

Plakat Digitalno državljanstvo (2020). Pridobljeno s <https://drive.google.com/drive/folders/1Wvp5Y6VdXW3V93Dd-vfLYgAcDL35ZQD>.

Evropska komisija (2018). Spomladanski standardni Eurobarometer 2018: leto pred evropskimi volitvami zaupanje v Unijo in optimizacijo glede prihodnosti naraščata Pridobljeno s https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/sl/IP_18_4148.

